Список використаних джерел:

1. Zhang Y. A Historical Interaction between Artificial Intelligence and Philosophy. *Theory of science*. 2023. Vol. 45 (2). DOI: https://doi.org/10.46938/tv.2023.579 (дата звернення: 12.03.2024).

2. Wang Y. and other. On the Philosophical, Cognitive and Mathematical Foundations of Symbiotic Autonomous Systems. *Royal Society*. 2021. DOI: https://doi.org/10.1098/rsta.2020.0362 (дата звернення: 13.03.2024).

3. Osman N., d'Inverno M. A computational framework of human values for ethical AI. 2023. URL: https://www.researchgate.net/publication/370524459 (дата звернення: 12.03.2024).

4. Conitzer V. Philosophy in the Face of Artificial Intelligence. 2016. URL: https://arxiv.org/pdf/1605.06048.pdf (дата звернення: 14.03.2024).

5. Hagerty A., Rubinov I. Global AI Ethics: A Review of the Social Impacts and Ethical Implications of Artificial Intelligence. 2019. URL: https://arxiv.org/pdf/1907.07892.pdf (дата звернення: 14.03.2024).

Фицик І. Д.,
кандидат філософських наук, доцент,
Фицик Л. А.
кандидат історичних наук, доцент
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ЖІНОЧЕ ОБЛИЧЧЯ ПОЛЬСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ (БАРБАРА СКАРГА)

З огляду на історію розвитку людської цивілізації, жінки протягом тривалого часу були «другою статтю» стверджувала Сімона де Бовуар [1, с. 8]. Чоловіча ж частина людства, «перша стать», робить усе для перетворення статевого поділу людства у форму суспільної ґендерної дискримінації. Як зазначала Антуанетта Фук, «…тривалий час … праця поза домівкою була заборонена для жінок, але промислова революція XIX століття вимагала робочої сили,

внаслідок чого майже половина жінок опанувала якусь професію…» [2, с. 109].

ХХ століття стає ерою усвідомлення важливості ролі жінок у гармонізації суспільних відносин. Наприклад, знаменитий американський підприємець-філантроп Ворен Бафет стверджував, що усунення штучних стереотипних перепон у доступі жінок до ресурсів є умовою високого економічного рівня розвитку суспільства [3, с. 29].

Навіть у ХХІ ст. не позбавлене прикладів гендерної нерівності, де жінка представлена як ірраціональна, неінтелектуальна, несамодостатня, вторинна відносно чоловіка.

Філософія як особлива форма пізнання світу, що опікується найфундаментальнішими принципами реальності і пізнання, буття людини, відносинами людини і світу, найістотнішими характеристиками людського ставлення до природи, суспільства та духовного життя у всіх його основних проявах, у процесі історичного самоствердження не могла уникнути означеної проблеми.

Тяглість польської філософської традиції бере свій початок з XIII століття, і ознаменована появою першого твору з етичної проблематики авторства краківського єпископа Вікентія Кадблука. Однак тільки у XIX ст. в історії польської філософської думки з’являється перша жінка-філософиня Елеонора Гагаткевич (у шлюбі Земенцька) [4, с. 214], як своєрідний виклик, «скляній стелі», яку польська дослідниця ґендерної проблематики Аґнешка Ґрафф у своїй полемічній праці «Світ без жінок» демонструє як уособлення суспільства, де «матері-польки» тривалий час були вилучені з мови, закону, суспільного життя, з цілої сфери суспільної свідомості [5, с. 35].

Барбара Скарґа (25 жовтня 1919 – Варшава 18 вересня 2009, Ольштин) – польський філософ, історик філософії, професор Польської Академії Наук (Polska Akademia Nauk). Досліджувала історію польської та європейської філософії XIX–XX ст., автор праць з метафізики. Нагороджена найдавнішою і найвищою польською відзнакою – орденом Білого Орла (1995).

У 1937 році Скарга розпочинає навчання на електротехнічному факультеті Варшавського політехнічного університету (3 семестри), а потім на гуманітарному факультеті Варшавського університету. Вона пристрасно присвятила себе вивченню таємниць філософії та математики. Після розпуску університету через початок другої світової війни Скарга продовжила освіту і відвідувала, серед іншого, конспірологічні семінари професора Генріка Ельценберга. У підпіллі викладала латину та математику в середній школі, одночасно брала участь у діяльності Армії Крайової (була офіцером зв'язку, а з набуттям досвіду стала начальником зв’зку у Вільнюському окрузі). 8 вересня 1944 р. Скарга була заарештована органами НКВС та засуджена до 11 років трудового табору та заслання.

Барбара Скарґа вижила, знайшла в собі сили жити далі і залишатися людиною з почуттям власної гідності, здоровим глуздом та тверезим об’єктивним мисленням, а також знайшла в собі мужність розповісти свою історію жінки-ув’язненої.

Додому вона повернулася лише 1955 року. Через роки вона описала свої спогади про період заслання в автобіографічній книзі «Після звільнення (1944–1956)», яку вперше опублікувала під псевдонімом Вікторія Красневська в Парижі в 1985 році [6].

Скарга не була людиною, яка зосереджувалася на своїх стражданнях і минулому табірному житті, У своєму життєвому виборі та соціально упереджених текстах вона змогла піднятися вище особистої травми. Саме тому вона з ще більшою стурбованістю дивилася на реваншизм сучасності «особливо в політиці і щодо історії» і виступала, в тому числі, проти люстрації, яка, на її думку, руйнує міжособистісні зв'язки і підриває соціальну довіру. Вона прагнула зрозуміти сенс людського життя і завжди слідувала етичним цінностям незалежно від ситуації, зафіксувавши свої життєві пріоритети в книзі «Людина не красива тварина» [7].

Можливо, саме ці переконання та духовні якості повернули її до філософії після повернення до Польщі. 1957 року здобула ступінь магістра філософії, почала працювати у відділі бібліографії та документації польської філософії FIIS PAN і розпочала дослідницьку

діяльність під керівництвом професора Ніни Ассородбри Кули, яка ознаменувалась захистом у 1961 р. докторської дисертації на тему «Народження польського позитивізму» [8] у Варшавському університеті. З 1962 року була членом кафедри історії сучасної філософії Інституту філософії. Там вона у 1967 році отримала габілітацію на основі дисертації «Православ'я і ревізія у французькому позитивізмі» [9], очолювала різні комісії, брала участь у дебатах, була головним редактором журналу «Етика» (у 1993–2006 рр.), організовувала семінари (незважаючи на відсторонення від викладання з політичних причин під час БПД), об'єднуючи членів різних поколінь, з різними дослідницькими інтересами, неоднорідних у своїх філософських симпатіях.

За свої досягнення і внесок у польську філософію вона отримала багато нагород, в тому числі 1995 року орден «Білий орел». Після її смерті у 2009 р. друзі, учні та студенти заснували «Фонд мислення Б. Скарги».

Один з учнів Барбари Скарги, професор Яцек Мігасинський зазначає, що основними філософськими зацікавленнями науковиці були польський і французький позитивізм, особливо специфіка постання позитивізму в Польщі. Її інтерес до історії французької філософії XIX століття стосувався французького спіритизму, рефлексивної та релігійної філософії, уособленної творами про Анрі Бергсона [10].

Наступний етап філософської біографії Скарги стосувався формування персональної методології як історика філософії, розвитку власної філософської концепції, покликаної відповісти на наступні питання: фактори домінування певних теорій в різні історичні моменти; причини переходу епохи в іншу; класифікація епох; що таке філософська узгодженість; що таке теоретична новизна?: Цій проблематиці присвячувались праці Б. Скарги «Минуле і інтерпретації. З майстерні історика філософії» (1987) [11], »Межі історичності».(1989) [12].

У подальшому Скарга зосередилась на метафізичних проблемах, розпочавши умоглядний діалог з Мартіном Гайдеггером, Еммануелем

Левінасом, Жаком Деррідою стосовно сенсу людського життя, походження зла, цінностей, людства. У серії подальших праць, таких як «Метафізичний квінтет» [13], «Метафізичне тріо» (2009)[14] та «Ідентичність і відмінність». (2009) [15] Скарга вбачала сенс філософського пошуку не в наданні остаточних відповідей, а у постійних дослідженнях, відкриттях проблем, критичному мисленні, раціональності.

У завершальний етап Барбара Скарга цікавилась моральними, соціальними та політичними проблемами, зосереджуючись на актуальних проблемах тогочасного польського суспільства: зменшенні і навіть нехтуванні комуністичною владою ролі інтелігенції. Це вилилось в її публічні виступи і статті, есе та інтерв'ю, опубліковані в щоденній пресі.

Для Скарги важливою була наявність в соціальному і політичному житті моральних цінностей. Вона вважала громадянство не тільки політичною категорією, але, насамперед, моральною, що має навчати усвідомленим спільним діям і взаємним зобов'язанням.

Філософиня зазначила цинічні тенденції у розвитку Польщі на межі XX–XXI століть, зазначаючи кризу уяви, відсутність об'єднувальних проекцій майбутнього, констатуючи розпад соціальних комунікацій, заміщенні їх формами ілюзорного співжиття, а не реальної спільноти, зникненні громадянської активності, зникненні критичного мислення, переважанні користі, конформізму у задоволенні особистих потреб, домінуванні приватних інтересів над соціальними.

Політичні транформації у польському суспільстві сфокусували увагу Барбари Скарги над викликами сучасної демократії та загрозами демагогічних тенденцій. Спираючись на умоглядні діалоги з Аристотелем, вона «перекидає місток» у сучасність, стверджуючи, що справжня демократія не має боятися «множинності мов, традицій, соціальних домовленостей, включаючи релігії; навпаки, бачить в них сили різноманітного розвитку, що вимагає різноманітності; якщо народжується щось нове, це результат суперечки, перехід до чогось іншого, крім об'єднання. Ми прекрасно розуміємо, що всі спроби

такого інтелектуального і політичного об'єднання закінчилися трагічними актами насильства. Будь-яка спроба влади, якою б вона не була, нав'язати свою волю може бути фатальною. Існують і інші способи примирення суперечливих тенденцій. І ніщо не є більш ефективним, ніж розуміння і розуміння в звуженні відмінностей і підробці все сильніших соціальних зв'язків. Не можна будувати на ненависті» [16].

До кінця 80-х років вона знайшла для себе дослідницьке поле – це стосувалось і її дидактики – у французькій філософії від XIX століття й пізніше, починаючи від позитивізму і аж до сучасності. Але також вона мала аналогічне дослідницьке поле у польській філософії, оскільки в Інституті філософії і соціології, – за ідеєю Адама Шаффа, – народилися такі, власне, напрямки досліджень з міцним наголосом у польській філософії [17].

Як професор, Барбара завжди була проти всього фанатизму і лицемірства, не підтримувала поверховості, інструментального використання науки в філософських, ідеологічних цілях. У всьому цьому вона не була моралізатором, метою, якою було б все змінити. Барбара дотримувалася думки, що правда має привабливу силу.

Вона була жінкою, яка поєднувала філософську мудрість з найбільшим досвідом, адже пережила багато речей і зуміла вижити і подолати всі перешкоди на своєму шляху, тому знала цінність слова і ціну життя.

Список використаних джерел:

1. Сімона де Бовуар Друга стать: в 2 т. Т.1. Київ : Основи, 1994. 390 с.

2. Про рівність статей: збірник / пер. з фр. під заг. ред. О. Хоми. Київ : Альтерпрес, 2007.

3. Ірина Андрусяк Гендерний аспект у професійній діяльності та гендерна нерівність на ринку праці. *Видавництво Львівської політехніки.* 2018. № 902. С. 26–30.

4. Jan Skoczyński, Jan Woleński «Historia filozofii polskiej» Seria: Myśl Filozoficzna. Kraków :Wydawnictwo WAM, 2010. 566 str.

5. Ґрафф Аґнєшка Світ без жінок: стать у польському

громадському житті / пер. з польськ. Київ Зварич; Львів : Ахілл. 2005. 234 с.

6. Barbara Skarga Po wyzwoleniu (1944–1956). Warszawa : Wydawnictwo Znak, 1985. 304 str.

7. Barbara Skarga. Człowiek to nie jest piękne zwierzę Warszawa : Wydawnictwo Znak, 2007. 248 str.

8. Barbara Skarga Narodziny pozytywizmu polskiego 1831–1864. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013. 388 str.

9. Barbara Skarga Ortodoksja i rewizja w pozytywizmie francuskim. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2016. 498 str.

10. Barbara Skarga Czas i trwanie. Studia o Bergsonie. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2014. 340 str.

11. B. Skarga Przeszłość i interpretacje. Z warsztatu historyka filozofii. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2015. 435 str.

12. Barbara Skarga Granice historyczności. Warszawa : Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, 1987. 236 str.

13. Barbara Skarga Kwintet metafizyczny. Kraków : Wydawnictwo UNIVERSITAS, 2005. 208 str.

14. Barbara Skarga Tercet metafizyczny. Warszawa : Wydawnictwo Znak, 2009. 148 str.

15. Barbara Skarga Tożsamość i różnica. Warchawa : Wydawnictwo Znak. 480 str.

16. Monika Rogowska-Stangret Barbara Skarga. URL: https://culture.pl/pl/tworca/barbara-skarga (дата звернення: 22.02. 2024).

17. Антон Марчинський Перша дама польської філософії. URL: http://archiwum. polradio. pl/5/266/Artykul/283892 (дата звернення: 20.02. 2024).